

УДК 726.01

О. О. Горбик

канд. архіт., доц. КНУБА

АРХІТЕКТУРА СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ: СТИЛЬОВІ РИСИ, ЇХ ЗМІСТОВНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

Анотація: висвітлено роль античної грецької архітектури в історичному та сучасному архітектурному процесі, уточнено стильові риси та характерні для давньогрецької архітектури форми. Уточнено стильові риси та характерні форми давньогрецької архітектури, інтерпретована їх змістовність.

Ключові слова: стильові риси архітектури, архітектура античної Греції, ордерна система.

Вступ. Уточнення фундаментальних наукових питань теорії і історії архітектури, переоцінка сталих кліше та спроба авторських інтерпретацій артефактів давніх культур з позицій сучасної наукової картини світобачення є повсякчас **актуальними науковими завданнями**: нові історичні та археологічні розвідки оприлюднені в світовій мережі розширюють фактологічну панораму історичної архітектури, а невпинний розвиток теорії архітектури стимулює уточнення сталих історико-теоретичних положень. До історії архітектури Греції протягом останніх десятиріч цікавість вітчизняних архітектурознавців є незначною, на відміну від культурологів та істориків мистецтв. **Наукова новизна** даної статі полягає в спробі продовжити і осучаснити дослідження історії архітектури античної Греції, створити чітко сформульований перелік стильових рис стародавньої грецької архітектури, визначити їх спадок та актуальність в сучасному світі.

Маючи античну Грецію витоком європейської сучасної архітектури нині вочевидь слід звернутись до переосмислення тез, закладених мистецтвознавцями протягом ХУІІІ-ХІХ ст. на основі яких сформувались постулати історії архітектури античної Греції у першій половині ХХ ст., після чого до даного питання цікавість архітектурознавців власне вичерпалась. Сучасний аналіз античного грецького зодчества та його філософське та культурологічне осмислення представлено **в працях** (докторського дослідження та численних монографій) А.О. Пучкова, та більш давніх дослідженнях таких істориків та теоретиків мистецтва та архітектури, як О. Віндельбанд, О. Шуазі, К. Гартман, І.Б. Михайловский, М.І. Брунов, О.Г. Габричевский, А. Брінкман, Е. Панофський, Б.Р. Віпер, Ю.С. Асеев, В.В. Чепелик, В.І. Тимофієнко, С.Д. Крижицкий, Б. В. Михайлов, культурологів О. Шпенглер, О. Лосев, інш.

Методика даного дослідження базується на засадах феноменологічного та іконологічного наукових методів, в яких архітектурна форма розглядається як симптоматичний виразник культурологічних рис, притаманних соціальній групі (історичній генерації), яка створила дані архітектурні форми.

Основна частина. Архітектура стародавньої Греції є фундаментом всього наступного європейського та навіть сучасного світового здобутого процесу. Заданий античними греками гуманізм архітектури має відлуння в ідеалах демократичного світу: дзеркальність грецького ордеру щодо самоосмислення європейцем себе як вільної, раціональної, правдолюбної (тектонічної) особистості, а ордерного портику як втіленого ідеалу соціальної конструкції (стосунків, де соціалізованість та системність взаємодії є єдино можливим варіантом існування гуманістичних особистостей) роблять грецьку архітектуру прикметним “вимірювачем” температури культурного та цивілізаційного розвитку. В тих десятиріччях і країнах, де є затребуваними хоч би цитати (деталі) античної грецької архітектури є відчутними ідеалістичність і гуманізм суспільства. Присутність ордеру навіть в карикатурних та пародійних формах постмодернізму позначала саме генетичний зв'язок людства кінця ХХ ст. з європейською та античною традиціями. Зчезання навіть таких ордерних форм в стилістиці хайтеку може позначати "кінець історії", атрофування культурних зв'язків поколінь та гуманістичних цінностей, початок нової цивілізаційної, технократичної, надлюдяної епохи.

Відтак, цікавим є спробувати вчергове сформулювати в чому полягають визначальні, атрибутивні риси давньогрецької архітектури, спробувати зрозуміти їх взаємообумовленість та змістовність. **Стильові риси та характерні форми архітектури стародавньої Греції**, на наш погляд, полягають у наступному:

- Використання рельєфу як складової архітектурної форми та художнього образу архітектурної споруди, прагматичне (фортифікаційне) та естетичне (ландшафтне, панорамне) використання рельєфу в архітектурі. Архітектура зумовлена ним і буквально виростає з природного довкілля, є надзвичайно органічною щодо нього.
- Для грецького полісу характерними є створення на домінуючій скелі асиметричної цитаделі (з храмовим комплексом) – акрополя, та торгівельного поселення в низині навколо площі-агори (верхнє та нижнє місто). Типологічні явища публічних споруд – театрів та стадіонів, шкіл-гімнасій, бібліотек, стій, залів політичних зібрань, – є першими в історії архітектури, є оригінальним доробком архітектури античної Греції.
- Розвиток громадської архітектури як презентативної (інтегровані в місто храми та храмові комплекси, площі та будівлі громадських зібрань, театри,

школи, стадіони) та відносна простота архітектури особистісної (житло, навіть аристократичне, не набувало в доелліністичну епоху характеру палацових комплексів).

- Симптоматичне різночитання архітектури публічної громадянської як деякої ідеальної, симетричної (кожна окрема споруда є симетричною, хоча сукупність споруд – асиметричною та ландшафтною, лише в пізні часи ансамблевою), в противагу архітектурі особистій (житловій) яка є повсякчас асиметричною і прагматичною (зручною), без претензій на формальну виваженість, проектність, ідеальність.
- Для античної Греції характерною є дворова система житла (перестильні та пастадні будинки з блокуванням приміщень навколо двору) та превалювання окремих (незблокованих) об'ємних форм суспільних споруд, їх анасамблевість та об'єднання ордерними галеріями на пізній стадії стильового розвитку архітектури.
- Екстерерність храмобудування, розвиток фасадності та всефасадності через систему оточення будівлі колонними портиками (специфічно-грецькі типи храмів простилю, амфіпостилю, доричного периптеру та іонічного діптеру).
- Будівельними матеріалами греків були дерево та камінь, що призвело до паритетності стінової та стояково-балкової (каркасної, ордерної) конструктивних систем. Полісна площадна демократія, роздрібні ремесло та торгівля, південний середземноморський клімат не стимулювали сукупчення чисельних колективів в інтер'єрах – відтак, архітектура античної Греції є не просторовою (хоча і масштабною, об'ємною, ландшафтною) з відносно невеликими приміщеннями (освітлюваними через двері, та, при потребі, додатково через щілевидні пройоми на рівні балок перекриття; вікна в доелліністичні часи були по-суті відсутні): всередині будівель прольоти не були значними і вирішувались плоским балочним перекриттям, що стимулювало розвиток прямокутного розпланування з фіксованими параметрами балок та кроком прольотів опор. Натомість місткою (багатотисячною) була екстер'ерна грецька публічна видовищна архітектура (театри, стадіони, святилища, агори) – споруди, які не потребували перекриття розростались до великих просторових обсягів.
- Специфічна антична грецька ордерна система є атрибутивною ознакою стильової архітектури: варіаційна і відносно уніфікована щодо параметрів і співвідношень елементів, але з обов'язковим в межах кожного з ордерів сортаментом складових деталей. Характерно-грецькими є регіональні стильові типи доричного та іонічного ордеру (які відзеркалюють тип пелопонеської доричної та малоазійської іонічної культури, подібно відповідним, доричним та іонічним напрямом філософії та музичним ладам;

характерними для регіонів є і відповідні типи храмів з певною ордерною системою – див. вище щодо периптерів і діптерів). Пізнім та певним чином еkleктичним, відтак, малопоширеним є коринфський грецький ордер.

- На загал, ордерна система античної Греції є рідкісним в світовій історії архітектури явищем тотожності форми і змісту – вона є системною і архітектонічною, позбавленою скульптурно-імітаційних рис (грецька колона не зображає рослин, як єгипетські колони, не має закамурфльованості елементів капітелі під погруддя тварин – як в протомах іранської колони, тощо), є творчим, оригінальним і правдивим вираженням у формі причинно-наслідкових зв'язків зусиль та навантажень матеріалу і конструкції, їх збалансування та введення в цілісну систему.
- Одночасно грецька ордерна система є провідним композиційним організуючим архітектурну форму прийомом (з абсолютним балансом горизонталей і вертикалей, простору і маси, лінійності і об'ємності) та самодостатнім мистецько-скульптурним естетичним артефактом “тілесно-пластичної” грецької ментальності та культури. Світлотіньове моделювання багатой рельєфом форми підкреслює бездоганність, пружність, об'ємність елементів ордеру, робить акцентним саме тіло колони, яка може осмислятись і як певна знята форма саморефлексії (“автопортрет”) гуманістичної, гедоністичної, демократичної, соціальної особистості античного грека.
- Ордерний ряд може інтерпретуватись як втілений символ соціальної рівності і відкритості; горизонталь ордерної колонади (колона, прольот, колона, прольот...) – як систематизований хаос космогонічної діалектики матерії і пустоти (атомарна система грецької філософії) та світла і тіні (платонізм).
- Архітектурі античної Греції властива стадійність стильового розвитку з вираженим періодом *становлення* (стилістики форм, типології та функціонально-розпланувальних сценаріїв архітектури, будівельних конструкційних прийомів, при певній недосконалості форм – *в період архаїки*), *розквіту* (художня естетизація форми при незмінності функціонального та конструктивного змісту, стильового сортаменту форм архітектури – *в епоху класики*), *згасання-переродження* (синкретичність, еkleктичність та відхід від самобутніх традиційних античних грецьких змістів і форм архітектури – *в період еллінізму*). Образотворче мистецтво також проходить стильовий розвиток: є або наївно-натуралістичним, або умовним в період архаїки, ідеалістичним в період класики і реалістичним в період еллінізму.
- Синтез архітектури та образотворчого мистецтва, витонченість, майстерність, віртуозність мистецтва, його антропоцентризм, не канонічність, світськість та естетизм. Характерними в архітектурі греків є

скульптурні вставки та розписи (фрескові зображення та фарбування ордерних елементів), мистецтво мозаїки, кераміки, тощо.

Висновки. Архітектура античної Греції складає вічно актуальну тему для наукових архітектурознавчих студій. Здійснила вище спроба ще раз сформулювати основні ознаки архітектури давньогрецького стилю та визначити симптоматичні для нього архітектурні форми, також інтерпретувати їх генезу, змістовність, взаємообумовленість з загальнокультурними рисами античної Греції є ланкою безкінечного процесу наукового пізнання основоположної для світової архітектури явища архітектури античної Греції.

Библиография/ References

1. Пучков А.А. Парадокс античности: Принцип художественно-пластической телесности античной архитектуры. – К., 1998
2. Михайловский И.Б. Архитектурные формы античности. – М., 1949
3. Михайловский И.Б. Теория классических архитектурных форм. – М., 1937.
4. Брунов Н.И. Очерки по истории архитектуры. – М.-Л, 1937 – Т.1.
5. Брунов Н.И. Памятники Афинского акрополя. – М., 1973
6. Всеобщая история архитектуры: В 12 т. – М., 1973. – Т. 2. – 711 с.
7. Шуази История архитектуры: В 2 т. – М., 1935 – т.1.
8. Михайлов Б.В. Витрувий и Эллада. Основы античной теории архитектуры. – М., 1967
9. Крыжицкий С. Архитектура античных городов Северного Причерноморья. – К., 1993
10. Тимофієнко В.І. Історія архітектури стародавнього світу. – К., 2006. - 512 с.
11. Горбик О. Історія світової середньовічної архітектури: частина 1. – К, 2015. – 224 с.
12. Випер Б.Р. Искусство Древней Греции: в 2 т. – М., 1972.
13. Бонар А. Греческая цивилизация. – М., 1992. – Т. 1. От Илиады до Парфенона
14. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. – М., 1993

Аннотация. Уточнено стилевые черты и характерные формы древнегреческой архитектуры, интерпретировано их содержание. Освещена роль античной греческой архитектуры в историческом и современном архитектурном процессе.

Ключевые слова: стилевые черты архитектуры, архитектура античной Греции, ордерная система.

Abstract. Investigated the basic design achievements, crucial for antiquity Greece style architectural details and content-richness, artistry and figurativeness. The conclusions on the peculiarities of the antiquity Greece architectural style are made.

Keywords: style architectural details, antiquity Greece architectural style.